

Posudek habilitační práce Mgr. Ondřeje Daniela, Ph.D. *Mládež, hudba a třída v postsocialismu*

Ondřej Daniel je pilně publikujícím autorem v oblasti studia populární kultury zejména na přelomu 80. a 90. let minulého století, který ve svých textech neoslovuje pouze českou odbornou veřejnost, ale hojně díky publikacím v zahraničí i podstatně rozsáhlejší anglickojazyčnou akademickou komunitu, která mívá podstatně vyšší nároky zejména na teoretickou vyspělost a kreativitu textů. To dokládá poměrně přesvědčivě i seznam odborné literatury v habilitační práci, kde dílčí studie Ondřeje Daniela (často samozřejmě ve spolupráci s jinými autory) hrají na zrovna nedůležitou úlohu. Právě výborná znalost zahraniční literatury zejména americké a britské provenience, schopnost přijímat její impulsy a dále je kreativně rozpracovávat v kontextu českého prostředí patří mezi nejsilnější stránky posuzované habilitační práce. Považuji tuto skutečnost za o to důležitější, že právě v tomto ohledu i v současnosti mnoho disertačních, ale i např. habilitačních prací předkládaných v českém akademickém prostředí v tomto ohledu vykazují velmi silné rezervy a stále se musíme vyrovnávat se zúženým lokálním viděním, které vede k bezradným pokusům o pozitivistické výklady bez kladení nových otázek a beze stop kreativního přístupu. U práce O. Daniela se spíše dají najít stopy opačných problémů.

Místy až zaráží, s jakou samozřejmostí aplikuje myšlenky a postřehy vztahující se původně k zcela odlišnému kulturnímu a sociálnímu prostředí. Přitom se nezdá, že by počítal alespoň s časovým odstupem. Podle mého názoru tento přístup odráží autorův ponor do tématu a do příslušné komunity, jejíž členové přinejmenším na ideové úrovni někdy žijí nebo se alespoň snaží žít více angloamerickým světem a vymanit se tak z českého lokalismu a pocitu perifernosti. Bohužel však v tomto případě hrozí druhé nebezpečí v podobě nedostatečné empatie vůči domácímu kontextu a přehlížení specifických jevů. Obecně mi přijde, že autor kulturní globalizaci a její okamžité dopady výrazně přeceňuje – srov. v tomto kontextu zejména s. 28–30. I když se přitom hlásí k autorům zdůrazňujícím rozmanitost postsocialistických zkušeností nejen mezi státy, ale i různými lokalitami (zejména Philippu Therovi), tohoto přístupu se v práci držel jen částečně, a naopak často sahá k jakémusi letmému zjednodušení.

Zvláště silně se vnitřní rozpory projevují v pasážích a poznámkách práce věnovaných třetímu klíčovému termínu z názvu, tedy třídě. Výzkum třídního rozměru vývoje v postsocialistických evropských zemích zejména v rané fázi transformace společnosti představuje sice nesmírně důležitý, ale zároveň mimořádně obtížný úkol, kterého se podle mého názoru Ondřej Daniel zhostil ve své habilitační práci s jen částečným úspěchem.

Hlavní problém zde představuje určitá tekutost třídního rozčlenění v éře dynamicky probíhající transformace. Autor zároveň věnuje jen minimální pozornost třídní či eventuálně sociokulturní struktuře v období pozdního socialismu, i když zmiňuje fenomén „zburžoaznění“ dělnické třídy na Západě v poválečném období. Bohužel se ale příliš nezabývá otázkou, nakolik převládající pohledy střední třídy (a často sociálně a kulturně znejistěné střední třídy) odráží dopady dlouhodobé snahy po sociálněkulturní nivelizaci v reálném socialismu, které směřovaly k vytvoření specifické verze střední třídy, která se měla stát naprosto dominující. Zároveň je podle mého názoru zapotřebí si položit otázku, zda v prostředí dynamicky se proměňující sociální struktury může fungovat Bourdieuho koncepce „jemných rozdílů“ a zda ona kulturní „všežravost“ nesouvisí s malým podílem dlouhodobě kultivované střední vrstvy (což mohlo platit i v rámci USA).

Naopak jistě je na místě zkoumat situaci u nás v první polovině 90. let optikou různých druhů kapitálu, zejména ekonomického, kulturního a sociálního, protože přesně v té době docházelo k mimořádně výrazným diskrepancím, jak je v měnící se společnosti pochopitelné. Z tohoto hlediska mi přišel i nevyužitý potenciální pohled na lidové, respektive základní umělecké školy z hlediska třídy

a různých druhů kapitálu. Domnívám se totiž, že v tomto směru hrály důležitější roli, než si obvykle připouštíme. Na druhou stranu se mi zdá problematické definovat třídu prostřednictvím různých druhů kapitálu, zejména pokud není v práci jasně načrtnuto, jaké „třídy“ v tomto případě identifikuje v české společnosti ve sledovaném období. Zároveň se domnívám, že tvrzení, že „Na tomto místě je ale z hlediska uvažování nad vytyčenými tématy ještě nutné zamyslet se nad problematikou globalizace vztaženou ke kontextu postsocialistické změny, která měla z hlediska třídotvorných procesů prvořadý význam, a to i ve vztahu ke kulturním transferům a apropraci, které byly často významně třídně podmíněny a jako sociální praxe pak třídní hledisko navíc i významně potvrzovaly.“ (s. 28) je velmi vágní a příliš sugeruje občas probleskující poněkud elitářské členění na světu otevřené a celkově elitní prostředí měst, a naopak na zaostalý, a hlavně chudý venkov, což je podle mého názoru značně zjednodušující. Autorovy potíže s pojmem třída podle mého názoru vrcholí v závěru, kdy se vlastně ukazuje, že k této problematice dokáže formulovat jen spíše okrajové poznámky, které nejdou do zvláštní hloubky.

To ale souvisí s další slabinou habilitační práce, kterou se mi jeví ne zrovna dokonalé zasazení celé problematiky do kontextu celkového společenského vývoje. Ne, že by autor v tomto ohledu neměl pozoruhodné a mimořádně inspirativní postřehy. Ty jsou však často až trestuhodně letmo nahozené a dále nerozpracované. Nezřídka si autor vystačí s upozorněním na jeden dva texty v jím analyzovaném periodikům, k nimž „přihodí“ odkaz na zpracování problematiky v zahraniční literatuře.

Do určité míry tomuto přístupu napomáhá poněkud problematická struktura textu. Ten se skládá z velkého množství kapitol, a hlavně různých typů relativně podkapitol, tří základních částí autorem nazvaných Místo, Proces a Postava, prokládaných v ne úplně jasném systému dílčími shrnutími. Přitom je vidět, že na některých pasážích si autor dal velice záležet (většinou jde o témata, kterým se již věnoval v dílčích studiích), jiné však připomínají zachycení nahodilých (často velmi zajímavých) nápadů a některé působí, že se k jejich psaní musel autor poměrně složitě přemáhat (např. některé části podkapitoly Vypadat a prožít). Celek tak spíše připomíná mohutný konvolut většinou stručných poznámek k tématu, spíše jen volně propojených a víceméně nesměřujících k žádnému zásadnějšímu závěru.

Z mého hlediska nejspornější bod habilitační práce představuje práce s prameny všeho druhu. Chápu, že autor se snažil předejít nebezpečí „utonutí“ v přemíře nejrůznějších detailů a střípků z obrovského kvanta zejména zachovaných tištěných materiálů. Domnívám se však, že ve své úspornosti nebo pramenném minimalismu zašel výrazně dále, než považuji za vhodné, zejména, když se zároveň snažil řešit skutečně mimořádně široký rejstřík různých témat a podtémat. Jádrem práce učinil důkladnou, i když ne zcela systematickou analýzu několika periodik (Uni, Živel, Vokno, Filip, Filip pro náctileté, Bravo /to ale reflektuje jen dílčím způsobem/, Mladý svět) a často se zdá, že za relevantní témata či podtémata považuje především ta, která se objevila v uvedených periodikách, což se mi zdá poněkud zavádějící a nespolehlivé. Navíc si nejsem jist, zda tento výběr není přece jen příliš zúžený, zejména když s výjimkou postupně skomírajícího Mladého světa není do seznamu klíčových periodik zahrnuto ani jedno mainstreamové společenské periodikum (nabízely by se např. Květy). Zejména u témat se širším společenským záběrem (například v jinak mimořádně inspirativní podkapitole ani nevyznačené v obsahu a nazvané Bohatství na s. 78–80) jsme svědky téměř zoufalých pokusů doložit postřehy právě citacemi z vybraného souboru časopisů.

Autor také neprojevil velkou snahu rozšířit rejstřík pramenů ať už dobovými domácími texty k jednotlivým problémům (např. k problematice mládeže, kde by bylo možno zmínit i některé z výzkumů z 60. let) nebo naopak z existující sekundární literatury, která se netýká přímo hlavního tématu, ale spíše některému podtématu. Například postřeh týkající se souvislosti dekadence a dobové obliby manýrismu a období vlády Rudolfa II., které v sobě skrývá značný badatelský potenciál,

v autorově podání podivně zaniká, a končí zmínkou o jedné z řady podobných výstav z roku 1997. Nemohl jsem se přitom zbavit nepříjemného dojmu, že O. Daniel vlastně nepovažuje empirická fakta a doklady za příliš důležité.

Zcela nejasný mi pak zůstal smysl využití vlastních vedených rozhovorů, který patrně nějak souvisel se zvláště nedotaženým náběhem k lokální sondě v Tišnově u Brna, která se mi spíše zdála jako koketování autora s mikrohistorickými metodami. Rozhodně by měla větší smysl, kdyby se autor alespoň pokusil o komparaci s jiným regionem (sám znám, byť jen velmi částečně, v tomto ohledu např. situaci na Nymbursku a Poděbradsku) a využil rozhovory spíše k srovnání, které by mohlo být velice inspirativní.

Spíš jako překlenutí heuristické nouze se mi jevilo také autorovo využití autobiografické metody, i když oceňuji, že toto využití vlastních skutečností čestně přiznal a za pomoci autoritativních metodologických textů zdůvodnil.

Určité rozpaky ve mně vyvolalo i autorovo kolísání mezi místy až vyumělkovaným a zbytečně esoterickým textem s důrazem na teoretické formulace a definice na straně jedné a sklouzáváním k značně publicistickému tónu na straně druhé. Zajímavou směsí obojího přístupu je pak autorova vzpomínka, jak si sestavoval vlastní žebříček oblíbených hudebních počinů, což označuje jako doklad „internalizované techniky benchmarkingu“ a zároveň k tomu dodává, že teď se nad některými svými vstupy někdy pousměje a někdy se za ně stydí (srov. s. 75–76). Pochybuji také, že se do habilitační práce hodí výraz majstrštyk použitý navíc bez uvozovek (s. 201).

Výsledný dojem z habilitační práce O. Daniela je tak velmi ambivalentní. Jak jsem ale již psal v úvodu, za hlavní a klíčové kritérium habilitační práce považuji míru originální přínosu k poznání minulosti, kreativitu a schopnost nahlížet témata z dosud nerefektovaných úhlů. Z tohoto hlediska nepochybně posuzovaná habilitační práce Ondřeje Daniela požadavkům plně vyhovuje. Zároveň se ale chci ohradit proti šířícímu se trendu podceňování heuristiky a malému propracování argumentů. Tento přístup je podle mého částečně obhajitelný v případě publikací v zahraničí, jejichž rozsah je z nakladatelských důvodů obvykle striktně limitován. Právě habilitační práci, zejména pokud nejde o již publikovanou knihu či soubor zveřejněných studií, ale považuji za dílo, které by mělo vynikat důkladnou a propracovanou argumentací s množstvím dokladů nedefinovanou žádnými ohledy na zájmy nakladatelů. Přes tuto opravdu závažnou výtku vzhledem k výrazným kvalitám konstatuji, že **habilitační práce v oboru Obecné dějiny a světové dějiny s názvem Mládež, hudba a třída v postsocialismu, kterou předložil pan Mgr. Ondřej Daniel, Ph.D. splňuje požadavky kladené na tento typ prací a doporučuji ji k dalšímu řízení.**

V Praze 30. března 2023

Doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D.